

בראשית פרק יב: "לך לך"

מבוא

בלימוד פרק י"ב אנו נפגשים עם אברהם אבינו, החל מהדיבור הראשון של ה' אליו בציווי "ויאמר ה' אל אברהם לך לך". במשך עשרה דורות אין ה' מדבר עם איש עד שמגיע אברהם לעולם. הדיבור "לך לך" הוא אור המתחיל לבקוע מתוך החושך הגדול. בפרק זה מתחילים פרקי אברהם, הפותחים את סיפורי האבות בספר בראשית.

שאלות מכוונות למידה

- מדוע נבחר אברהם לאבי האומה ומדוע אין הדבר כתוב בפתח פרקי אברהם?
- מה אפשר ללמוד מהפנייה של ה' לאברהם אבינו?
- מהם הניסיונות הראשונים של אברהם וכיצד עמד בהם?

צו ה' לאברהם וקיומו (א-ה)

הקדמה

ישעיה נא,

- ...הביטו אל צור הצבבתם ואל מקבת בור נקרתם.
- הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם...

בלימוד פרק יב אנו מקיימים את דברי הנביא ונפגשים עם אברהם אבינו החל מהדיבור הראשון של ה' אליו.

בראשית רבה לט, ד

"ויאמר ה' אל אברהם לך לך" - "החכמה תעז לך לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר" (קהלת ז, ט). מעשרה דורות שמנח ועד אברהם ומכולם לא דברתי עם אחד אלא עמד "ויאמר ה' אל אברהם לך לך".

במשך עשרה דורות אין ה' מדבר עם איש עד שמגיע אברהם לעולם. הדיבור "לך לך" הוא אור המתחיל לבקוע מתוך החושך הגדול.

מה בין אברהם לנח?

בראשית יב	בראשית ו
(א) ויאמר ה' אל אברהם	(ח) ונח מצא חן בעיני ה'...
לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך	(ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הנה בדרתיו
אל הארץ אשר אראך:	את האלקים התהלך נח:
(ב) ואעשה לגוי גדול ואברכה ואגדלה שמך והיה ברכה:	(יג) ויאמר אלקים לנח קח כל בשר בא לפני...
(ג) ואברכה מברכך ומקללך אאר	(יד) עשה לך תבת עצי גפר...
ונברכו בך כל משפחת האדמה:	(יח) והקמתי את בריתי אתך ובאת אל התבה...

- השווה בין התיאור של התורה לתחילת דרכו של אברהם לתחילת דרכו של נח.
 - מה ההבדל המשמעותי בין שני התיאורים הללו? מה חסר בתיאור על תחילת דרכו של אברהם?
 - איזה שאלה מרכזית מתעוררת בעקבות השוואה הזו?

בחירת אברהם

המהר"ל בספרו "נצח ישראל", פרק יא

...באברהם לא היה בחירה פרטית, רק (אלא) באומה הישראלית, שהם זרעו. שהרי כתיב באותה בחירה "ואעשה אותך לגוי גדול", וזה בחירה כללית, ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל, ולא בחטא...
עיקר הבחירה שבחר השם יתברך באברהם, לא היה בחירה פרטית, רק שבחר בו ובזרעו אחריו בחירה כללית, ולא היה בחירה פרטית. שהבחירה הפרטית הוא לפי המקבל, ואם נשתנה המקבל, ישתנה הדבר. ולכך יתורץ השאלה, שלא הזכיר הכתוב צדקת אברהם, קודם שנגלה עליו השכינה, ואמר לו "לך לך מארצך וממולדתך וגו'", שאם כך היה משמע שלכך נגלה עליו הקב"ה, ואמר לו "לך לך מארצך" בשביל זכותו שהזכיר, ואם כן היה זאת האהבה תלויה בדבר, וכל אהבה תלויה בדבר, בטל דבר בטלה האהבה... וכיון שלא נזכר צדקת אברהם קודם שאמר לו "לך לך מארצך", לא היה זה בשביל צדקת אברהם, עד שתאמר אם בטל דבר בטלה האהבה, כי זכות אבות אפשר שיהיה תמה, ואם כן תהיה הבחירה הזאת שבחר באברהם בטלה. ולכך לא הזכיר זכותו, לומר כי הבחירה הזאת לא תליא (תלויה) בזכות כלל, ולכך אי אפשר שיהיה דבר זה בטל.

2. פסוקי הפתיחה של פרשת "לך לך" מעוררות שתי שאלות. עיין בדברי מהר"ל וענה על שתי השאלות:

א. מדוע ה' בחר דווקא באברהם?

ב. מדוע התורה לא כתבה בתחילת פרשת "לך לך" את הסיבה שה' בחר באברהם?

"לך לך" - הניסיון הראשון

מסכת אבות פרק ה, משנה ג

עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם, להודיע כמה (גדולה) חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום.

הרמב"ם בפירוש למשנה זו מונה את עשרת הניסיונות שעבר אברהם, לפי הרמב"ם הניסיון הראשון של אברהם היה "לך לך מארצך...", כמתואר בפסוק הבא:

בראשית יב, א

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ עֵינָם וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ :

3. פסוק א מעורר שלושה קשיים. עיין בדברי המפרשים שלהלן, ונסה לעמוד מה הקושי שמעלה כל אחד מן הפירושים הבאים, וכיצד הוא מיישב אותן.

א. רש"י בראשית יב, א

לך לך - להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים. ועוד שאודיע טבעך בעולם.

הקושי:

היישוב:

פרט בלשונך את "שתי הטובות" שמביא רש"י

ב. רמב"ן בראשית יב, א

וטעם להזכיר "ארצך ומולדתך ובית אביך", כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו וכל שכן כשהוא ארץ מולדתו ששם נולד, וכל שכן כשיש שם כל בית אביו, ולכך הוצרך לומר לו שיעזוב הכל לאהבתו של הקב"ה.

הקושי: _____ (קושי כפול)
היישוב: _____

ג. רש"י בראשית יב, ב

אל הארץ אשר אראך - לא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור.

הקושי: _____
היישוב: _____

הברכות

בראשית פרק יב

- (א) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך :
- (ב) ויאעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה :
- (ג) ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה :

4. הסבר בלשונך (ע"פ הפשט) את הברכות שלהם יזכה אברהם אם יקיים את הציווי "לך לך מארצך..."

- _____ "וְיֹאעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל" -
- _____ "וְאֶבְרַכְךָ" - הי יעשה שיצליח בכל מעשיה ידיו.
- _____ "וְאֶגְדְּלֶךָ שֵׁמֶךָ" -
- _____ "וְהָיָה בְרַכְּהָ" - ה' יגרום לכך שאת מי שאברהם יברך הוא אכן יהיה מבורך.
- _____ "וְאֶבְרַכְּהָ מִבְּרַכְיֶךָ" -
- _____ "וּמִקְלַלְךָ אֲאָר" -
- _____ "וְנִבְרְכוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה" -

אברהם מקיים את ציווי ה'

בראשית יב

(ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם בְּאֶשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן חָמֶשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן :
(ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן
וַיָּצֵאוּ לְלֶכְתָּ אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן :

המצטרפים לאברהם ולשרה

רש"י בראשית יב, ה

אשר עשו בחרן - שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאו. ופשוטו של מקרא: עבדים ושפחות שקנו להם, כמו "עשה את כל הכבוד הזה" (בראשית לא, לא).
"וישראל עושה חיל" (במדבר כד, יח) לשון קונה וכונס.

5. עיין בפסוק ה ובדברי רש"י, וענה:

א. מהו הביטוי הייחודי והחריג בפסוק שהביא את רש"י להציע שני פירושים לפסוק.

ב. מה הם שני הפירושים השונים (הדרש והפשט) לביטוי החריג, ולפסוק כולו?

ג. **שאלה מאתגרת:** מדוע רש"י מביא שני פירושים אחד על **דרך הדרש** ואחד על **דרך הפשט**?

☒ רמב"ם, הלכות עכו"ם, פרק א

בן ארבעים שנה, הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע, התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם, ולומר שאין זו דרך האמת, שאתם הולכים בה. ושיבר הצלמים, והתחיל להודיע לעם, שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם, ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך - כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים; וראוי לאבד ולשבר כל הצורות, כדי שלא יטעו בהן כל העם, כמו אלו שהן מדמין, שאין שם אלוה אלא אלו.
כיון שגבר עליהם בראיותיו, ביקש המלך להורגו; נעשה לו נס, ויצא לחרן. והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העם, ולהודיעם שיש אלוה אחד לכל העולם, ולו ראוי לעבוד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, עד שהגיע לארץ כנען, והוא קורא, שנאמר "ויקרא שם - בשם ה', אל עולם" (בראשית כא, ג). וכיון שהיו העם מתקבצין לו ושואלין לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד לפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות, והם אנשי בית אברהם. ושתל בלבם העיקר הגדול הזה.

מסעות אברהם בארץ וירידתו למצרים

בראשית יב

המסעות בארץ

- (ו) ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ :
- (ז) וירא ה' אל אברהם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו :
- (ח) ויעתק משם הקרה מקדם לבית אל ונט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' :
- (ט) ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה : פ

הירידה למצרים

- (י) ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ :
- (יא) ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה פת מראה את :
- (יב) והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו :
- (יג) אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך :
- (יד) ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד :
- (טו) ויראו אתה שרי פרעה והללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה :
- (טז) ולאברהם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנות וגמלים :
- (יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברהם :
- (יח) ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא :
- (יט) למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך :
- (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו :

בראשית יג

המסעות בארץ

- (א) ויעל אברהם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה :
- (ב) ואברהם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב :
- (ג) וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי :
- (ד) אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברהם בשם ה' :
- (ה) וגם ללוט החלף את אברהם היה צאן ובקר ואהלים :
- (ו) ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו :
- ...
- (יד) וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה :
- (טו) כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם :
- (טז) ושמתני את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה :
- (יז) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה :
- (יח) ויאהל אברהם ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח לה' : פ

הירידה למצרים (י-כ)

הניסיון

בראשית יב, י	
וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִמָה לְגֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ :	
רש"י בראשית יב, י	○ רמב"ן בראשית, יב, י
רעב בארץ - באותה ארץ לבדה, לנסותו אם ירהר אחר דבריו של הקדוש ברוך הוא שאמר לו ללכת אל ארץ כנען, ועכשיו משיאו לצאת ממנה.	ודע כי אברהם אבינו חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עוון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא.

6. עיין בפסוק י ובדברי רש"י ורמב"ן, וענה:

א. (1) לפי רש"י, מהו הניסיון שניצב בפני אברהם ומה ה' ציפה מאברהם?

(2) לפי רש"י, האם אברהם עמד בניסיון?

○ ב. (1) לפי הרמב"ן, מהו הניסיון שניצב בפני אברהם מה ה' ציפה מאברהם?

(2) לפי הרמב"ן, האם אברהם עמד בניסיון?

(3) לפי הרמב"ן, מה היו התוצאות לדורות של ניסיון זה? ומדוע אלו היו התוצאות?

ⓧ רד"ק בראשית יב, יב

...ומזה פחד אברהם, ולא סמך על הבטחת האל שהבטיחו, כי אמר שמא יגרום החטא. וכן פחד יעקב אבינו אחר הבטחת האל, וכן ראוי לכל צדיק שלא יסמוך במקום סכנה על הנס, וישמור עצמו בכל תחבולה אשר יוכל. ועל זה אמר שלמה "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כ"ח) וכן אמרו חז"ל: "מניין שאין סומכים על הנס? שנאמר: (דברים ו') 'לא תנסו את ה' אלהיכם' " (תענית ט').

7. כיצד עונה רד"ק על טענת רמב"ן?

○ "אמרי נא אחתי אתך..."

בראשית יב, יג

אמרי נא אחתי אתך למען ייטב לי בעבורך וְחַיְתָּה נַפְשִׁי בְּגִלְדְּךָ :

○ ספורנו בראשית יב, יג

למען ייטב לי - למען כשתאמרי שאת אחותי קנה כל אחד מהם שאשיאך לו, ולא יחשב שום אחד מהם להרגני, אבל "ייטיב לי" במהר ובמתן (על פי להלו לך, יב), כמו שהיה המנהג אז שהיו מפתים את אבי האשה במהר וקרוביה במגדנות (על פי להלו כד, כג), כדי שישכנעו ללתת אותה לתובע... ובין כך (תוד כדי הדיון על המוהר ועל הנישואים) חשב (שכבר תהיה אפשרות) לצאת משם. ותקח האשה... ולאברהם היטיב - שלא נמלכו ראשונה בו לפתותו כמו שהיה המנהג, וזה כי חשבו שלא היה צורך לזה כלל מאחר שלקחה המלך לאשה...

8. בקשת אברהם משרה מעלה לכאורה קושי מוסרי - האמנם דואג אברהם לעצמו אפילו במחיר קלונה של שרה?!

כיצד עונה על שאלה זו הספורנו? מה תכנן אברהם? והאם תוכניתו צלחה?

שיטת הרמב"ן - "מעשה אבות סימן לבנים"

רמב"ן בראשית יב, ו

ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם - אומר לך כלל תבין, אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואמרו "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים" (תנחומא ט). ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו.

9. עיין בדברי הרמב"ן על פסוק ו, וענה:

א. לפי הרמב"ן, מה העיקרון המרכזי (ה"ענין הגדולי") של סיפורי האבות בספר בראשית?

ב. מה הדמיון שמוצא הרמב"ן בין האבות לנביאים?

ג. הכתוב מרבה בפרטים המתארים את דרכו של אברהם בארץ, מדוע?

דוגמה לעקרון "מעשה אבות סימן לבנים"

רמב"ן בראשית יב, י

ויהי רעב בארץ - הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם במקנה בכסף ובוהב, וגם ציווה עליו פרעה אנשים לשלחם.

ורמז אליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם וייקחו מהם הנשים כאשר אמר (שמות א כג): "וכל הבת תחיון", והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ. לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים.

10. הצג בטבלה שלפניך כיצד מיושם העיקרון של הרמב"ן - "מעשה אבות סימן לבנים" בנוגע למעשי אברהם במצרים.

מקום הירידה	"מעשה אבות"	"סימן לבנים"
מקום הירידה	אברהם ירד למצרים מפני הרעב (?)	יעקב ובניו ירדו מארץ כנען למצרים
סיבת הירידה		
לקיחת הנשים		
העונש של המצרים		
המתנות		
השילוח הנחרץ		